مجله اقتصادی
شماره‌های ۳ و ٤، خرداد و تیر ۱۳۹۵، صفحات ۱۸-۵

چشم‌انداز اقتصاد ایران در سال‌های پس از تحریم بر اساس گزارش صندوق بین‌المللی پول

منیرالسادات میراحسنی
کارشناس‌ارشد اقتصاد
M_mirahsani@yahoo.com

در پی تحریم‌های گسترده علیه ایران، بخش‌های کلیدی کشور از جمله بخش تولید و مسکن، به‌طور قابل توجهی کوچکتر شد و عملکرد اقتصادی کشور مختل شده بود. با اجرای توافق جامع جولای ۲۰۱۵ بین ایران و گروه ۵+۱، چشم‌انداز اقتصاد ایران در سال (۲۰۱۷-۲۰۱٦) (۱۳۹۵) با بهبود قابل ملاحظه‌ای مواجه خواهد شد. انتظار می‌رود لغو اخیر تحریم‌های اقتصادی ضمن افزایش تولید و صادرات نفت به کاهش هزینه‌های تجاری و تراکنش‌های مالی در ایران کمک کند. این در حالی است که دسترسی به دارایی‌های ذخیره‌شده در خارج نیز مجدداً برقرار خواهد شد. بر اساس این فرضیات، پیش‌بینی می‌شود که رشد واقعی تولید ناخالص داخلی ایران شتاب بگیرد و در سال ۱۳۹۵ به ٤ تا ۵/۵ درصد برسد و این افزایش رشد به میزان سرریزشدن ناشی از افزایش تولید نفت به سایر بخش‌های اقتصادی بستگی دارد. برای محافظت از ثبات کلان اقتصادی و تقویت رشدی همه‌جانبه به‌نحوی‌که اقتصاد ایران بتواند به‌طور کامل از لغو تحریم‌ها منتفع شود، اصلاحاتی جامع مورد نیاز است. کارشناسان بر این عقیده‌اند که ایران در زمینه افزایش تجارت غیرنفتی ظرفیت بالقوه بزرگی دارد. با پیشرفت و تثبیت روابط اقتصادی، ارتقای چارچوب سیاستگذاری و اصلاح ترازنامه‌های شرکت‌ها و بانک‌ها، ایران گامی مهم در مسیر تبدیل شدن به یک اقتصاد نوظهور با رشد سریع خواهد برداشت.

واژه‌های کلیدی: برجام، چشم‌انداز اقتصادی ایران، اصلاحات ساختاری.

۱. مقدمه

اجرای توافق در خصوص برنامه هسته‌ای ایران و رفع تحریم‌های اقتصادی، ایران را برای برداشتن گام‌های اساسی در حوزه بهبود اقتصاد کلان کشور و انجام اصلاحات جامع مهیا نموده است. ایران با اتخاذ سیاست‌های احتیاطی[1] و رفع تحریم‌ها، در سال‌های (۲۰۱۵-۲۰۱۴) (۱۳۹۴-۱۳۹۳) اجرای سیاست‌های کلان اقتصادی خود را توسعه داد، اما قیمت‌های جهانی نفت با کاهش محسوس مواجه شد و اقتصاد با مجموعه‌ای از چالش‌ها مواجه گردید؛ در کنار این‌ها، تورم بالا و بیکاری، ترازهای مالی ضعیف بانک‌ها و شرکت‌ها و بدهی‌های قابل توجه دولت هنوز وجود داشته است.

1. Prudent

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-01]

بازسازی چارچوب سیاستی و هدف‌گیری این چالش‌های ساختاری نیازمند اطمینان به ثبات اقتصاد کلان کشور، آزادسازی‌های بزرگ و فراگیر و رشد پایدار می‌باشد. دولت طی سال ۲۰۱۴ (۱۳۹۳) تحت شرایط سخت، با اجرای توصیه‌های اجرایی در برخی حوزه‌ها به پیشرفت‌هایی دست یافت. پیشرفت‌های بیشتر نیازمند عزم راسخ، هماهنگی بیشتر و حمایت سیاسی قوی در فضای اقتصادی- اجتماعی حاضر است[۱].

۲. چشم‌انداز اقتصادی ایران

تولید ناخالص داخلی ایران که در سال ۱۳۹۲ با ۱/۹ درصد کاهش رشد مواجه شده بود،[۲] با انجام اصلاحات ساختاری در سال ۱۳۹۳، ۳ درصد رشد یافت. این در حالی است که در پی اعمال تحریم‌های گسترده، بخش‌های کلیدی کشور از جمله بخش تولید و ساخت‌وساز به‌طور قابل توجهی کوچکتر شده و عملکرد اقتصادی ایران مختل شده بود. بر این اساس و به‌دلیل افت قیمت نفت و تأخیر در تصمیمات مربوط به سرمایه‌گذاری و مصرف تا زمان لغو تحریم‌ها، برآورد کارشناسان از رشد واقعی تولید ناخالص داخلی ایران در سال ۱۳۹۴ رقمی بین ۰/۵ و ۰/۵- درصد (به‌طور متوسط صفر درصد) بوده است. انتظار می‌رود لغو اخیر تحریم‌های اقتصادی ضمن افزایش تولید و صادرات نفت به کاهش هزینه‌های تجاری و تراکنش‌های مالی در ایران کمک کند. این در حالی است که دسترسی به دارایی‌های ذخیره شده در خارج نیز مجدداً برقرار خواهد شد. بر اساس این فرضیات پیش‌بینی می‌شود که رشد واقعی تولید ناخالص داخلی ایران شتاب بگیرد و در سال ۱۳۹۵ با افزایش رشدی به میزان ۴ تا ۵/۵ درصد (به‌طور متوسط ۴/۳ درصد) مواجه شود. این در حالی است که متوسط رشد سالانه در میان‌مدت ۴ درصد برآورد می‌شود.

همان‌طور که در جدول ملاحظه می‌شود، انتظار می‌رود که در سال‌های آتی تولید ناخالص داخلی ایران با احتساب نفت و گاز با رشد کمتری مواجه شود و در مقابل، رشد تولید ناخالص داخلی غیرنفتی کشور افزایش یابد.

۱.گزارش حاضر برگرفته از گزارش صندوق بین‌المللی پول با عنوان "IMF Executive Board Concludes 2015 Article IV Consultation with Iran" می‌باشد.

۲. کلیه آمار مربوط به ایران در این گزارش بر اساس سال شمسی است.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-01]

جدول ۱. تولید ناخالص داخلی ایران با نفت و بدون نفت طی سال‌های (۱۳۹۳-۱۳۹۲) و چشم‌انداز آن طی سال‌های (۱۳۹۹-۱۳۹٤)

(میلیارد ریال و درصد تغییرات سالانه)

شاخص	۲۰۱۳/۲۰۱٤ ۱۳۹۲	۲۰۱٤/۲۰۱۵ ۱۳۹۳	۲۰۱۵/۲۰۱٦ ۱۳۹٤	۲۰۱٦/۲۰۱۷ ۱۳۹۵	۲۰۱۷/۲۰۱۸ ۱۳۹٦	۲۰۱۸/۲۰۱۹ ۱۳۹۷	۲۰۱۹/۲۰۲۰ ۱۳۹۸	۲۰۲۰/۲۰۲۱ ۱۳۹۹
تولید ناخالص داخلی اسمی به قیمت بازار (میلیارد ریال)	۹۴۲۱۲۱۶	۱۱۰۳۳۶۶۶	۱۱۹۹۲۱۲۲	۱۴۰۴۲۹۰۸	۱۵۹۳۴۶۶۱	۱۷۶۹۴۶۰۹	۱۹۳۷۱۷۶۳	۲۱۱۵۰۳۴۷
رشد تولید ناخالص داخلی واقعی	-۱/۹	۳/۰	۰/۰	۴/۳	۴/۰	۴/۱	۴/۴	۴/۴
رشد تولید ناخالص داخلی با احتساب نفت و گاز	-۸/۹	۴/۸	۰/۵	۱۶/۹	۸/۸	۲/۹	۲/۵	۲/۵
رشد تولید ناخالص داخلی بدون نفت	-۱/۱	۲/۸	-۰/۱	۲/۸	۳/۴	۴/۳	۴/۶	۴/۶

مأخذ: نتایج تحقیق.

۳. نرخ تورم

در ماه‌های اخیر (نیمه دوم سال ۱۳۹۴) تورم ۱۲ ماهه کشور (نقطه‌به‌نقطه) به حدود ۱۰ درصد کاهش یافته است که بیشترین اثرات کاهش تورم بر قیمت مواد غذایی و نوشیدنی‌ها مشهود بوده و انتظار می‌رود که نرخ تورم تا پایان سال به حدود ۱۴ درصد برسد.

کارشناسان به سیاستگذاران کشور توصیه می‌کنند که تمرکز خود را بر کاهش تورم ادامه دهند و در شرایطی که ضعف اقتصادی وجود دارد، با اجرای محتاطانه[1] هرچه سریع‌تر بسته‌های محرک و حمایت آن از طریق اعلام اهداف پولی و تورمی برای سال ۲۰۱۶/۱۷ (۱۳۹۵) به مهار هرچه بهتر انتظارات تورمی و ثبات نرخ ارز دست یابند. کارشناسان همچنین در راستای تقویت احکام قانونی بانک مرکزی در خصوص ثبات قیمت‌ها، در انتظار تصویب قانون جدید پولی و بانکی هستند و سیاستگذاران را به تلاش در زمینه توسعه ارتباطات و افزایش شفافیت تشویق می‌نمایند.

1. Cautiously

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-01]

جدول ۲. نرخ تورم و بیکاری ایران طی سال‌های (۱۳۹۳-۱۳۹۲) و چشم‌انداز آن طی سال‌های (۱۳۹۹-۱۳۹٤)

(درصد تغییرات سالانه)

شاخص	۲۰۱۳/۲۰۱٤ ۱۳۹۲	۲۰۱٤/۲۰۱۵ ۱۳۹۳	۲۰۱۵/۲۰۱٦ ۱۳۹٤	۲۰۱٦/۲۰۱۷ ۱۳۹۵	۲۰۱۷/۲۰۱۸ ۱۳۹٦	۲۰۱۸/۲۰۱۹ ۱۳۹۷	۲۰۱۹/۲۰۲۰ ۱۳۹۸	۲۰۲۰/۲۰۲۱ ۱۳۹۹
نرخ تورم متوسط (شاخص قیمت مصرف‌کننده)	۳۴/۷	۱۵/۵	۱۵/۱	۱۱/۵	۸/۳	۶/۳	۵/۰	۵/۰
نرخ تورم پایان دوره (شاخص قیمت مصرف‌کننده)	۱۹/۷	۱۶/۲	۱۴/۰	۹/۰	۷/۵	۵/۰	۵/۰	۵/۰
نرخ بیکاری	۱۰/۴	۱۰/۶	۱۱/۹	۱۲/۵	۱۲/۶	۱۲/۴	۱۲/۲	۱۱/۹

مأخذ: نتایج تحقیق.

بر این اساس انتظار می‌رود متوسط نرخ تورم (شاخص قیمت مصرف‌کننده) که از ۳۴/۷ درصد در سال ۱۳۹۲ به ۱۵/۵ درصد در سال ۱۳۹۳ کاهش یافت با روندی آرام در سال ۱۳۹۴ به ۱۵/۱ درصد برسد و این روند کاهشی در سال ۱۳۹۵ با سرعت بیشتری ادامه یافته و نرخ تورم در این سال به ۱۱/۵ درصد کاهش یابد. پیش‌بینی می‌شود که نرخ تورم طی سال‌های (۱۳۹۹-۱۳۹۶) تک‌رقمی شده و به‌ترتیب به ارقام ۸/۳، ۶/۳، ۵/۰ و ۵/۰ درصد برسد.

در خصوص نرخ بیکاری در کشور، پیش‌بینی می‌شود که نرخ بیکاری از ۱۰/۴ درصد در سال ۱۳۹۲ و ۱۰/۶ درصد در سال ۱۳۹۳ به ۱۱/۹ درصد در سال ۱۳۹۴ افزایش یافته و در سال‌های آتی متوسط نرخ بیکاری در کشور در حدود ۱۲/۳ درصد خواهد بود.

٤. بودجه کشور

کارشناسان صندوق بین‌المللی پول معتقدند که هنوز هماهنگی محدودی بین مدیریت حساب ذخیره ارزی (OSF)[1] و صندوق توسعه ملی (NDFI)[2] با بودجه کشور وجود دارد و اهداف میان‌مدت برای بودجه تعریف نشده است. در واقع، سیاستگذاران هنوز در خصوص چگونگی بازپرداخت‌ها و آینده‌نگری میان‌مدت در زمینه سیاست‌های بودجه‌ای، تصمیمی ندارند.

1. Oil Stabilization Fund
2. National Development Fund of Iran

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-01]

جدول ۳. جزئیات بودجه ایران طی سال‌های (۱۳۹۳-۱۳۹۲) و چشم‌انداز آن طی سال‌های (۱۳۹۹-۱۳۹٤)

(درصد از تولید ناخالص داخلی)

شاخص	۲۰۱۳/۲۰۱٤ ۱۳۹۲	۲۰۱٤/۲۰۱۵ ۱۳۹۳	۲۰۱۵/۲۰۱٦ ۱۳۹٤	۲۰۱٦/۲۰۱۷ ۱۳۹۵	۲۰۱۷/۲۰۱۸ ۱۳۹٦	۲۰۱۸/۲۰۱۹ ۱۳۹۷	۲۰۱۹/۲۰۲۰ ۱۳۹۸	۲۰۲۰/۲۰۲۱ ۱۳۹۹
درآمد	۱٤/۱	۱٤/۶	۱۳/۲	۱٤/۵	۱۵/۵	۱۵/٤	۱۵/٤	۱۵/٤
مالیات‌ها	۵/۲	۶/٤	۶/۸	۷/۲	۷/۶	۷/۷	۷/۹	۸/۱
سایر درآمدها	۸/۸	۸/۱	۶/٤	۷/۳	۷/۹	۷/۷	۷/۶	۷/۳
درآمد نفت	۶/۵	۵/۷	۳/۹	۴/۹	۵/۶	۵/۵	۵/٤	۵/۲
مخارج*	۱۵/۰	۱۵/۷	۱۵/٤	۱۵/۹	۱۵/۸	۱۵/۷	۱۵/۶	۱۵/۶
هزینه‌ها**	۱۲/۷	۱۳/۰	۱۲/۸	۱۲/۷	۱۲/۵	۱۲/۳	۱۲/۲	۱۱/۹
تراز حساب هدفمندی یارانه‌ها	-۱/۳	۰/۰	-۰/۳	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰
دارایی‌های مالی	-۰/۵	-۱/۰	-۱/۱	-۰/۵	۰/۴	۰/۴	-۰/۱	۰/۰
دیون	۱/۷	۰/۲	۱/۴	۰/۹	۰/۷	۰/۷	۰/۱	۰/۱

* Expenditure

** Expense

* تفاوت مخارج و هزینه‌ها: به کلیه پرداخت‌هایی که به افزایش دارایی‌ها منجر می‌شود نظیر خرید مواد خام یا تجهیزات مخارج اطلاق می‌شود و هزینه‌ها هرگونه پرداخت پول برای کالا و خدمات همچون صورتحساب گاز، برق و ... می‌باشد.

مأخذ: نتایج تحقیق.

طبق پیش‌بینی کارشناسان، کسری بودجه دولت از ۱/۲۵ درصد از تولید ناخالص داخلی در سال ۱۳۹۳ به ۲/۵ درصد در سال ۱۳۹۴ افزایش می‌یابد که تقریباً در نتیجه کاهش درآمدهای نفتی بودجه بوده و به کسری بودجه سازمان هدفمندی یارانه‌ها نیز منجر شده است.

۵. اطلاعات بخش پولی کشور

سیاستگذاران کشور در راستای کاهش تورم به اتخاذ سیاست‌های پولی انقباضی مبادرت نموده‌اند. این در حالی است که با خاتمه یافتن اعتبارات مستقیم بانک مرکزی ایران به پروژه مسکن مهر، رشد پایه پولی کاهش یافته است. از جمله توصیه‌های کارشناسان صندوق به سیاستگذاران کشور ارتقای شفاف‌سازی و توسعه ارتباطات در راستای دستیابی به اهداف سیاست‌های پولی بوده است. در جدول زیر جزئیات بخش پولی کشور آمده است.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-01]

جدول ٤. جزئیات بخش پولی ایران طی سال‌های (۱۳۹۳-۱۳۹۲) و چشم‌انداز آن طی سال‌های (۱۳۹۹-۱۳۹٤)

(درصد تغییرات سالانه)

شاخص	۲۰۱۳/۲۰۱٤ ۱۳۹۲	۲۰۱٤/۲۰۱۵ ۱۳۹۳	۲۰۱۵/۲۰۱٦ ۱۳۹٤	۲۰۱٦/۲۰۱۷ ۱۳۹۵	۲۰۱۷/۲۰۱۸ ۱۳۹٦	۲۰۱۸/۲۰۱۹ ۱۳۹۷	۲۰۱۹/۲۰۲۰ ۱۳۹۸	۲۰۲۰/۲۰۲۱ ۱۳۹۹
خالص دارایی‌های خارجی	۱۳۱/۰	۱/۳	۳۱/۲	۱۵/۰	۱۴/۶	۱۱/۸	۱۰/۵	۹/۵
خالص دارایی‌های داخلی	-۵/۴	۴۳/۴	۸/۲	۱۸/۰	۱۴/۷	۱۴/۳	۱۴/۸	۱۵/۳
اعتبارات بخش خصوصی به ریال	۳۰/۷	۱۶/۷	۱۷/۳	۱۸/۲	۱۷/۵	۱۶/۰	۱۵/۷	۱۴/۵
پایه پولی	۱۸/۸	۱۴/۵	۲۱/۰	۱۸/۲	۱۵/۴	۱۳/۷	۱۳/۱	۱۲/۸
حجم پول M1	۸/۱	۱/۶	۱۰/۵	۱۳/۷	۱۴/۳	۱۱/۷	۱۲/۷	۱۲/۸
نقدینگی M2	۳۹/۵	۲۲/۴	۲۰/۰	۱۷/۱	۱۵/۴	۱۳/۷	۱۳/۱	۱۲/۸

مأخذ: نتایج تحقیق.

٦. تجارت خارجی ایران

در سال‌های اخیر، موقعیت خارجی ایران متغیر بوده است. در پی محدودیت‌های بین‌المللی بر صادرات نفت، مازاد تجارت خارجی ایران کاهش یافت و از ۱۱ درصد در سال ۱۳۹۰ به ۴ درصد در سال ۱۳۹۳ رسید. با برداشته شدن تحریم‌ها و دسترسی بیشتر به درآمدهای بلوکه‌شده، احتمالاً تراز بازرگانی ایران با مازاد مواجه می‌شود. این در حالی است که قیمت‌های پایین‌تر نفت ریسک را بالا برده، اما در عین‌حال نرخ ارز را با ثبات خواهد کرد.

بر اثر کاهش شدید حجم صادرات و قیمت نفت، از اواسط سال ۲۰۱۲ (اوایل ۱۳۹۱) درآمد حاصل از صادرات نفت در حدود ۶۰ درصد کاهش یافت. از سوی دیگر، صادرات غیرنفتی از ۵ درصد از تولید ناخالص داخلی به ۸ درصد افزایش یافت. با بالا رفتن هزینه‌های بین‌المللی تجارت و نرخ ارز واقعی، واردات نیز در حدود ۱۲ میلیارد دلار (یعنی ۳ درصد از تولید ناخالص داخلی) کاهش یافت. بنابراین، مازاد تراز حساب جاری کشور کاهش یافت.

بر این اساس، کارشناسان از تجارت خارجی ایران در سال‌های آتی ارزیابی مثبتی دارند؛ به‌طوری‌که مازاد تراز حساب جاری (بازرگانی) ادامه داشته و در راستای کاهش وابستگی به درآمدهای نفتی و توان مقابله بیشتر با شوک‌ها، صادرات غیرنفتی کشور افزایش خواهد داشت.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-01]

جدول ۵. جزئیات بخش خارجی ایران طی سال‌های (۱۳۹۳-۱۳۹۲) و چشم‌انداز آن طی سال‌های (۱۳۹۹-۱۳۹٤)

(میلیارد دلار)

شاخص	۲۰۱۳/۲۰۱٤ ۱۳۹۲	۲۰۱٤/۲۰۱۵ ۱۳۹۳	۲۰۱۵/۲۰۱٦ ۱۳۹٤	۲۰۱٦/۲۰۱۷ ۱۳۹۵	۲۰۱۷/۲۰۱۸ ۱۳۹٦	۲۰۱۸/۲۰۱۹ ۱۳۹۷	۲۰۱۹/۲۰۲۰ ۱۳۹۸	۲۰۲۰/۲۰۲۱ ۱۳۹۹
تراز حساب جاری (بازرگانی)	۲۶/۵	۱۵/۹	۴/۵	۸/۵	۱۱/۷	۱۳/۲	۱۲/۵	۱۲/۱
تراز حساب جاری (درصد از تولید ناخالص داخلی)	۷/۸	۴/۱	۱/۳	۲/۱	۲/۶	۲/۸	۲/۴	۲/۲
صادرات کالا و خدمات	۱۰۰/۱	۹۳/۹	۷۴/۳	۹۰/۵	۱۰۴/۰	۱۱۱/۹	۱۱۷/۸	۱۲۴/۴
واردات کالا و خدمات	۷۵/۲	۸۰/۱	۷۲/۵	۸۵/۹	۹۷/۵	۱۰۴/۶	۱۱۱/۱	۱۱۸/۱
بدهی تضمین‌شده خارجی و عمومی	۶/۷	۵/۱	۸/۹	۱۰/۷	۱۳/۳	۱۵/۹	۱۸/۷	۲۱/۸
بدهی‌های کوتاه‌مدت دارایی‌ها/ ذخایر ناخالص رسمی	۰/۸	۰/۴	۴/۶	۶/۲	۷/۸	۹/۳	۱۰/۷	۱۲/۲
	۱۱۷/۶	۱۲۶/۲	۱۲۸/۹	۱۴۲/۱	۱۵۹/۹	۱۷۹/۳	۱۹۸/۲	۲۱۷/۲

مأخذ: نتایج تحقیق.

۷. بخش نفت‌وگاز

همان‌طور که ذکر شد، از اواسط سال ۲۰۱۲ (اوایل ۱۳۹۱) بر اثر کاهش شدید حجم صادرات و قیمت نفت درآمد حاصل از صادرات نفت در حدود ۶۰ درصد کاهش یافت. بر اساس مطالعه ارزیابی ریسک کارشناسان، هر کاهش قیمت نفت به میزان ۱۰ دلار در هر بشکه بر تراز بودجه تا حدود یک درصد از تولید ناخالص داخلی و بر تراز تجاری کشور تا حدود ۱/۷۵ درصد از تولید

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-01]

ناخالص داخلی فشار وارد می‌کند. این مسئله می‌تواند سرمایه‌گذاری خصوصی را به‌دلیل اثر معکوس بر انتظارات کاهش دهد و ریسک اعتباری را با افزایش مواجه کند. همچنین، تداوم قیمت‌های پایین‌تر می‌تواند بر نرخ ارز فشار وارد نموده و در میان‌مدت تعدیل بودجه را الزامی نماید.

جدول ٦. جزئیات بخش نفت‌وگاز ایران طی سال‌های (۱۳۹۳-۱۳۹۲) و چشم‌انداز آن طی سال‌های (۱۳۹۹-۱۳۹٤)

(میلیارد دلار)

شاخص	۲۰۱۳/۲۰۱٤ ۱۳۹۲	۲۰۱٤/۲۰۱۵ ۱۳۹۳	۲۰۱۵/۲۰۱٦ ۱۳۹٤	۲۰۱٦/۲۰۱۷ ۱۳۹۵	۲۰۱۷/۲۰۱۸ ۱۳۹٦	۲۰۱۸/۲۰۱۹ ۱۳۹۷	۲۰۱۹/۲۰۲۰ ۱۳۹۸	۲۰۲۰/۲۰۲۱ ۱۳۹۹
کل صادرات نفت و گاز (میلیارد دلار)	۶۴/۹	۵۵/۴	۳۵/۳	۴۸/۶	۵۹/۸	۶۵/۳	۶۸/۶	۷۱/۲
چشم‌انداز قیمت نفت بر اساس سال ایرانی (دلار در هر بشکه)	۱۰۳/۷	۸۳/۳	۵۰/۷	۵۲/۹	۵۷/۶	۶۱/۰	۶۲/۶	۶۳/۰
متوسط قیمت صادرات نفت(دلار در هر بشکه)	۱۰۱/۱	۷۹/۱	۴۹/۷	۵۲/۹	۵۷/۶	۶۱/۰	۶۲/۶	۶۳/۰
صادرات نفت خام (میلیون بشکه در روز)	۱/۱۳	۱/۱۶	۱/۲۴	۱/۸۱	۲/۱۳	۲/۲۲	۲/۲۹	۲/۳۸
تولید نفت خام (میلیون بشکه در روز)	۲/۸۵	۳/۰۹	۳/۱۱	۳/۷	۴/۰	۴/۲	۴/۳	۴/۴

مأخذ: نتایج تحقیق.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-01]

در پی توافق ایران با گروه ۵+۱ حجم صادرات نفت ایران به‌طور متوسط در حدود ۱/۳ میلیون بشکه در روز ثابت ماند. کارشناسان بر این باورند که حجم صادرات نفت خام ایران در سال ۲۰۲۰ در سطحی معادل متوسط صادرات ایران در سال‌های پیش از بحران (۲۰۱۱-۲۰۰۷) باقی خواهد ماند. این در حالی است که بر اساس گزارش سالانه آژانس بین‌المللی انرژی آمریکا ۲۰۱۴، حجم صادرات گاز ایران تا سال ۲۰۲۰ سالانه ۲/۴ درصد افزایش خواهد یافت. به این ترتیب کل صادرات ایران در حدود ۱/۳۴ هزار میلیارد دلار کاهش خواهد یافت.

۸. نگاهی اجمالی به وضعیت اقتصادی کشور

۸-۱. پیشرفت‌های کلان مالی و چشم‌انداز آن

پس از اینکه اقتصاد کشور سال (۲۰۱۵-۲۰۱۴) (۱۳۹۳) را با رشد ۳ درصدی پشت‌سر گذاشت، فعالیت‌های اقتصادی در سال (۲۰۱۶-۲۰۱۵) (۱۳۹۴) با یک روند نزولی آرام ثابت ماند. با آزادسازی تحریم‌های مالی و تجاری در توافق موقتی ایران با کشورهای ۵+۱ در نوامبر سال ۲۰۱۳ (آبان ماه ۱۳۹۲)، یک تکانه مشخص اما کوتاه‌مدت در اقتصاد ایجاد شد. با کاهش شدید قیمت‌های جهانی نفت، ترازهای مالی با مشکل مواجه شد و تصمیمات سرمایه‌گذاری و مصرف تحت تأثیر انتظارات ایجاد شده از لغو تحریم‌های اقتصادی به تعویق افتاد و به این ترتیب، فعالیت‌های اقتصادی از سه‌ماهه چهارم ۱۳۹۳ به‌طور مشخص کم شد.

در ابتدای سه ماهه اول (۲۰۱۶-۲۰۱۵) (۱۳۹۴) بخش‌های کلیدی در اقتصاد، همچون تولید و مسکن منقبض گردید. در نتیجه رشد تولید ناخالص داخلی واقعی برای سال (۲۰۱۶-۲۰۱۵) (۱۳۹۴)، بسته به زمان مورد انتظار رفع تحریم‌های اقتصادی، بین ۰/۵ و ۰/۵- درصد پیش‌بینی شد. در ماه‌های اخیر تورم ۱۲ ماهه در حدود ۱۲ درصد کاهش یافته که بیشتر بر اثر کاهش قیمت نوشیدنی‌ها و مواد غذایی بود و انتظار می‌رود که تا آخر سال به ۱۴ درصد افزایش یابد و اثرات موقتی کاهش قیمت مواد غذایی کمتر شود.

۸-۲. اتخاذ سیاست‌های پولی و مالی احتیاطی توسط دولت

به‌دلیل افزایش درآمدهای داخلی و اجرای برنامه اصلاحات یارانه، کسری بودجه کشور (با منشأ نقدینگی) از ۲/۲۵ درصد از تولید ناخالص داخلی در سال (۲۰۱۴-۲۰۱۳) (۱۳۹۲) به ۱/۲۵ درصد در سال (۲۰۱۵-۲۰۱۴) (۱۳۹۳) کاهش یافت و تراز مالی سازمان هدفمندی یارانه‌ها به تعادل رسید. با کاهش تورم، نرخ واقعی بهره مثبت گردید. در آوریل ۲۰۱۴ (فروردین ۱۳۹۳) با انجام یک توافق بین بانک مرکزی ایران و بانک‌های تجاری، در خصوص مطابقت بهتر نرخ‌های بازاری با نرخ تورم،

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-01]

هدفگذاری انجام شد و نرخ بهره سپرده بین ۷ تا ۲۲ درصد برای حداکثر یک سال تعیین گردید و سپرده‌های بلندمدت ممنوع شد. اجرای چنین توافقی با توجه به ترازنامه ضعیف بانک‌ها و رقابت با مؤسسات مالی بدون مجوز مشکل بود. در آوریل ۲۰۱۵ (فروردین ۱۳۹۴)، شورای پول و اعتبار بانک مرکزی، نرخ بهره سپرده را به حداکثر ۲۰ درصد کاهش داد. با آهسته‌تر شدن سرعت رشد اقتصاد در سال (۲۰۱۶-۲۰۱۵) (۱۳۹۴) دولت اقداماتی در خصوص تحریک تقاضا و فعالیت‌های اقتصادی آغاز نمود.

۸-۳. ثبات بازار نرخ ارز خارجی

تا اواسط اکتبر سال (۲۰۱۶-۲۰۱۵) (تا اواخر مهر ۱۳۹۴)، در بازار رسمی ارزش ریال در حدود ۱۳ درصد نسبت به دلار کاهش یافت، در حالی‌که نرخ آزاد آن در حدود ۷ درصد کاهش داشت. طی سال گذشته با افزایش قدرت دلار و بالا رفتن نرخ تورم، ارزش ریال در نرخ ارز مؤثر در حدود ۱۲ درصد کاهش یافت. در پی رفع تحریم‌های موقتی در اواخر سال ۲۰۱۳ (۱۳۹۲) بانک مرکزی ایران، واردات ارز با نرخ رسمی را کاهش داد و به‌تدریج برخی طبقه‌ها را به بازار آزاد منتقل نمود و با انجام اقدامات تنظیمی به تقویت چارچوب عملیاتی آن اقدام نمود. طی چند ماه گذشته تفاوت بین نرخ ارز رسمی و نرخ آزاد بین ۱۵-۱۰ درصد ثابت ماند و در پی اعلام مجموعه‌ای از محرک‌های اقتصادی این تفاوت تا ۱۸ درصد افزایش یافت.

۸-٤. فشارهای ناشی از ضعف ساختاری

بسیاری از شرکت‌های بزرگ با کمبود نقدینگی، قیمت‌های پایین سهام و فشار در خصوص پایین آوردن نسبت بدهی به دارایی خالص خود مواجه بوده‌اند. در سال (۲۰۱۶-۲۰۱۵) (۱۳۹۴) رشد سالانه اعتبارات بانک‌ها به بخش خصوصی ۱۵ درصد کاهش یافت؛ در حالی‌که اعتبارات بخش عمومی تا ۲۵ درصد افزایش داشت. این در حالی است که میزان تسهیلات غیرجاری نیز بالا گزارش شده است (۱۲ درصد از خالص تسهیلات). بر این اساس، کمک‌های نقدی بانک مرکزی به چندین بانک خصوصی ضعیف افزایش یافت، در حالی‌که سهم دارایی‌های خالص در بودجه این بانک‌ها کاهش داشته است. در طول ۲ سال گذشته بدهی انباشته دولت به بستانکاران افزایش یافت که به افزایش تسهیلات غیر جاری (NPLs)[1] و همچنین اعتبارات بزرگتر بانکی منجر شد؛ به‌طوری‌که برخی پیمانکاران الزامات دولتی بانکی را کاهش دادند. در ژوئن ۲۰۱۵ (خرداد ۱۳۹۴) نرخ زیر بیکاری و نرخ بیکاری، بالا باقی ماند و به‌ترتیب به ۹/۲ و ۱۰/۸ درصد رسید.

1. Nonperforming Loans

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-01]

۸-۵. چشم‌انداز کوتاه‌مدت و میان‌مدت روشن‌تر، به‌رغم قیمت‌های پایین‌تر نفت

پس از رفع تحریم‌ها، با وجود عواملی همچون افزایش تولید نفت و صادرات آن و هزینه‌های کمتر برای مبادلات تجاری و مالی و دسترسی به دارایی‌های خارجی بازگردانده شده انتظار می‌رود که تولید ناخالص داخلی واقعی در سال‌های (۲۰۱۷-۲۰۱۶) و (۲۰۱۸-۲۰۱۷) (۱۳۹۵ و ۱۳۹۶) در حدود ۵/۵-۴ درصد رشد داشته باشد. بخش عمده این رشد به نتایج حاصل از تولید بیشتر نفت که در دامنه حداقل ۰/۶ تا یک میلیون بشکه در روز تخمین زده می‌شود، برمی‌گردد. همچنین، رشد هزینه‌های مبادلات مالی و تجاری در حدود ۱-۰/۷۵ واحد درصد کمتر خواهد بود. در چند سال آینده رشد تولید ناخالص داخلی واقعی، سالانه در حدود ۴ درصد باثبات خواهد ماند. این شتاب رشد بیشتر به میزان سرریز افزایش تولید نفت به سایر بخش‌های اقتصادی بستگی دارد؛ با توجه به ضعف ساختاری –در چارچوب سیاستی، مالیاتی و ترازهای بانکی– باید کمک شود که رشد بهره‌وری به‌تدریج به متوسط بلندمدت آن بازگردد. همچنین، افزایش درآمدهای نفتی و کاهش هزینه‌های معاملات مالی و تجاری و جریانات ورود سرمایه به کشور می‌تواند به واقعی شدن هرچه بیشتر نرخ ارز فشار بیاورد.

ادامه تدریجی سیاست‌های تقویت بودجه و سیاست‌های پولی احتیاطی که با اهداف دولت در خصوص دستیابی به تورم تک‌رقمی تا پایان سال (۲۰۱۷-۲۰۱۶) (۱۳۹۵) عجین شده است، می‌تواند فشارهای رو به بالا را کم کرده و از رقابت محافظت نماید.

۸-۶. مخاطرات و عواقب؛ کاهش مشخص ریسک

در سمت خارجی کشور، نااطمینانی ناشی از اتخاذ سیاست‌ها پس از تحریم‌ها و ریسک اقدامات مبارزه با پولشویی[1] و تأمین مالی تروریسم (CFT)[2] می‌تواند بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و جریانات ورود سرمایه اثرگذار باشد. بازگشت کامل ایران به بازار نفت می‌تواند منجر به پایین آمدن قیمت نفت شود و فشار مضاعفی بر تعدیل بودجه داشته باشد؛ در حالی‌که فشارهای منفی دیگری نیز بر رشد وارد می‌شود. در داخل کشور نیز عدم‌توسعه چارچوب سیاستی و اصلاحات ساختاری شامل بانک‌ها و ترازهای مالی شرکت‌ها، چشم‌انداز حفظ ثبات کلان اقتصادی و رشد فراگیر را با چالش مواجه می‌کند. اصلاحات سریع در تولید و صادرات نفت، در کنار سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و اصلاحات ساختاری وسیع‌تر می‌تواند در میان‌مدت رشد اقتصادی بالاتری را نتیجه بدهد.

1. Combating Financing Terrorism
2. Anti-Money Laundering (AML),

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-01]

۸-۷. الزامات منطقه‌ای و جهانی رفع تحریم‌ها با عنایت به قیمت‌های نفت و تجارت

افزایش مورد انتظار در عرضه نفت از سوی ایران، قیمت جهانی را به‌سمت کاهش متمایل خواهد کرد و این کاهش در حدود ۱۵-۵ دلار در هر بشکه تخمین زده می‌شود که می‌تواند تولید ناخالص داخلی جهان را در حدود ۰/۳ واحد درصد تغییر دهد؛ در حالی‌که بخشی از این اثر ممکن است پیش از این در بازارهای آتی کاهش یافته باشد، یک کاهش دیگر نیز در پی افزایش صادرات ایران رخ خواهد داد و این بستگی به چگونگی واکنش سایر تولیدکنندگان نفت اوپک خواهد داشت. ایران در زمینه افزایش تجارت غیرنفتی نیز ظرفیت بالقوه بزرگی دارد؛ برآورد یک مدل کشش انحراف، حاکی از آن است که صادرات ایران در حدود ۲۰ درصد از تولید ناخالص داخلی کمتر از نیمی از ظرفیت بالقوه آن است.

۸-۸. توصیه‌های کارشناسان صندوق بین‌المللی پول

برای محافظت از ثبات کلان اقتصادی و تقویت رشدی همه‌جانبه به نحوی که اقتصاد ایران بتواند به‌طور کامل از لغو تحریم‌ها منتفع شود اصلاحاتی جامع مورد نیاز است. تمرکز مقامات در تقویت اختیارات بانک مرکزی ایران در زمینه تثبیت قیمت‌ها، یک گام اساسی در تحکیم ثبات کلان اقتصادی است. اصلاحات برای حل ضعف‌های ساختاری در اقتصاد ایران نقشی محوری در افزایش رشد باثبات و افزایش فرصت‌های شغلی دارند. کاهش باثبات نرخ بهره واقعی برای حل آسیب‌پذیری‌های بخش مالی از جمله حل مشکل وام‌های بازپرداخت‌نشده، بازسازی ساختار بانک‌ها، حل مشکل مؤسسات مالی غیرمجاز و تقویت چارچوب نظارتی بانک مرکزی ایران قابل پیش‌بینی است. به‌علاوه، ایران می‌تواند اقداماتی برای افزایش بهره‌وری از طریق جذب تکنولوژی مدرن از شرکای تجاری‌اش و همچنین از طریق اجرای اصلاحاتی در بخش‌های نیازمند نیروی کار بالا نظیر خدمات و کشاورزی انجام دهد. با ارتقای چارچوب سیاستگذاری و اصلاح ترازنامه‌های شرکت‌ها و بانک‌ها، ایران گامی مهم در تبدیل شدن به یک اقتصاد نوظهور با رشد سریع خواهد برداشت.

۹. جمع‌بندی

با اجرای توافق جامع جولای ۲۰۱۵ بین ایران و گروه ۱+۵، چشم‌انداز اقتصاد ایران در سال (۲۰۱۷-۲۰۱۶) (۱۳۹۵) با بهبود قابل ملاحظه‌ای مواجه خواهد شد. در پی تحریم‌های گسترده، بخش‌های کلیدی کشور از جمله بخش تولید و مسکن، در طی ماه‌های اخیر به‌طور قابل توجهی کوچکتر شده و عملکرد اقتصادی ایران مختل شده بود. اکنون پیش‌بینی می‌شود که به‌دلیل افت قیمت نفت و تأخیر در تصمیمات مربوط به سرمایه‌گذاری و مصرف تا زمان لغو تحریم‌ها، رشد واقعی تولید

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-01]

ناخالص داخلی ایران از ۳ درصد در سال ۱۳۹۳ به رقمی بین ۰/۵ و ۰/۵- درصد در سال ۱۳۹۴ برسد. انتظار می‌رود لغو اخیر تحریم‌های اقتصادی ضمن افزایش تولید و صادرات نفت به کاهش هزینه‌های تجاری و تراکنش‌های مالی در ایران کمک کند. این در حالی است که دسترسی به دارایی‌های ذخیره‌شده در خارج نیز مجدداً برقرار خواهد شد. بر اساس این فرضیات پیش‌بینی می‌شود که رشد واقعی تولید ناخالص داخلی ایران شتاب بگیرد و در سال ۱۳۹۵ به ۴ تا ۵/۵ درصد برسد و رشد بیشتر به میزان سرریز ناشی از افزایش تولید نفت به سایر بخش‌های اقتصادی بستگی دارد.

برای محافظت از ثبات کلان اقتصادی و تقویت رشدی همه‌جانبه به نحوی‌که اقتصاد ایران بتواند به‌طور کامل از لغو تحریم‌ها منتفع شود، اصلاحاتی جامع مورد نیاز است. افزایش درآمدهای نفتی و رشد ورود سرمایه به کشور ناشی از افزایش تعاملات تجاری و مالی می‌تواند به واقعی شدن نرخ ارز نیز منجر شود. ادامه تدریجی تقویت بودجه -شامل تقویت درآمدهای مالیاتی و تلاش در راستای اصلاح یارانه‌ها- و اتخاذ سیاست پولی احتیاطی، مهار تورم و تحقق هدف مقامات در تک‌رقمی کردن نرخ تورم تا پایان سال ۱۳۹۵، می‌تواند به کم کردن فشارهای احتمالی کمک کند. همچنین، انجام اصلاحات در چارچوب سیاستی، ترازنامه‌های بانکی و سیستم مالیات‌دهی می‌تواند در میان‌مدت رشد واقعی تولید ناخالص داخلی را در محدوده ۴ درصد حفظ کند. انجام اصلاحات جامع در محیط کسب‌وکار در میان‌مدت، در راستای اطمینان‌بخشی به سرمایه‌گذاران لازم است.

کارشناسان به سیاستگذاران کشور توصیه می‌کنند که تمرکز خود را بر کاهش تورم ادامه دهند و در شرایطی که ضعف اقتصادی وجود دارد، با اجرای محتاطانه[1] هرچه سریع‌تر بسته‌های محرک و حمایت آن از طریق اعلام اهداف پولی و تورمی برای سال ۱۳۹۵ به مهار هرچه بهتر انتظارات تورمی و ثبات نرخ ارز دست یابند. در نیمه دوم سال ۱۳۹۴ تورم ۱۲ ماهه کشور (نقطه‌به‌نقطه) به حدود ۱۰ درصد کاهش یافته است که کاهش تورم در قیمت مواد غذایی و نوشیدنی‌ها بیشترین تأثیر را داشته و انتظار می‌رود که نرخ تورم تا پایان سال به حدود ۱۴ درصد برسد. کارشناسان، همچنین در راستای تقویت احکام قانونی بانک مرکزی درخصوص ثبات قیمت‌ها، در انتظار تصویب قانون جدید پولی و بانکی هستند و سیاستگذاران را به تلاش در زمینه توسعه ارتباطات و افزایش شفافیت تشویق می‌نمایند.

انجام اصلاحات برای حل ضعف‌های ساختاری در اقتصاد ایران، نقشی محوری در افزایش رشد باثبات و افزایش فرصت‌های شغلی دارند. کاهش باثبات نرخ بهره واقعی برای حل آسیب‌پذیری‌های

1. Cautiously

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-01]

بخش مالی از جمله حل مشکل وام‌های بازپرداخت‌نشده، بازسازی ساختار بانک‌ها، حل مشکل مؤسسات مالی غیرمجاز و تقویت چارچوب نظارتی بانک مرکزی ایران توصیه شده است.

به‌علاوه، ایران می‌تواند اقداماتی برای افزایش بهره‌وری از طریق جذب تکنولوژی مدرن از شرکای تجاری‌اش و همچنین از طریق اجرای اصلاحاتی در بخش‌های نیازمند نیروی کار بالا نظیر خدمات و کشاورزی انجام دهد.

کارشناسان بر این عقیده‌اند که ایران در زمینه افزایش تجارت غیرنفتی ظرفیت بالقوه بزرگی دارد. با پیشرفت و تثبیت روابط اقتصادی، ارتقای چارچوب سیاستگذاری و اصلاح ترازنامه‌های شرکت‌ها و بانک‌ها، ایران در تبدیل شدن به یک اقتصاد نوظهور با رشد سریع گامی مهم بر خواهد داشت.

منابع

گزارشات صندوق بین‌المللی پول.

IMF Executive Board Concludes (2015), Press Release No. 15/581, Article IV Consultation with Iran, December 21.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-01]